

อุปลพฺภติ ฯเปฯ โสตฺวิญญวณธตฺ ๑ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ฆานวิญญวณธตฺ ๑ อุปลพฺภติ
๒เปฯ ชิวหาวิญญวณธตฺ ๑ อุปลพฺภติ ฯเปฯ กายวิญญวณธตฺ ๑ อุปลพฺภติ ฯเปฯ
มโนธตฺ ๑ อุปลพฺภติ ฯเปฯ มโนวิญญวณธตฺ ๑ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ธมฺมธตฺ ๑ อุปลพฺภติ
สจฺจิกฺกฺขจฺปรมฺมฺเจน ฯเปฯ

[๒๑] *จกฺขุณฺทฺริยญจ อุปลพฺภติ สจฺจิกฺกฺขจฺปรมฺมฺเจน ฯเปฯ โสตฺินฺทฺริยญจ อุปลพฺภติ
๒เปฯ ฆานินฺทฺริยญจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ชิวหินฺทฺริยญจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ กายินฺทฺริยญจ
อุปลพฺภติ ฯเปฯ มนินฺทฺริยญจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ชีวิตินฺทฺริยญจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ อิตฺถินฺทฺริยญจ
อุปลพฺภติ ฯเปฯ ปฺริสฺสินฺทฺริยญจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ สฺชินฺทฺริยญจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ทุกฺชินฺทฺริยญจ
อุปลพฺภติ ฯเปฯ โสฺมนสฺสินฺทฺริยญจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ โทมนสฺสินฺทฺริยญจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ
อุเปกฺชินฺทฺริยญจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ สทฺธินฺทฺริยญจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ วิริยินฺทฺริยญจ อุปลพฺภติ
๒เปฯ สตฺินฺทฺริยญจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ สฺมาธินฺทฺริยญจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ปณฺณินฺทฺริยญจ
อุปลพฺภติ ฯเปฯ อนนฺณวาทถฺยสฺสามิตินฺทฺริยญจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ อณฺณินฺทฺริยญจ อุปลพฺภติ
๒เปฯ อณฺณวาทาวินฺทฺริยญจ อุปลพฺภติ สจฺจิกฺกฺขจฺปรมฺมฺเจนาติ? อามนฺตา. อณฺณํ
อณฺณวาทาวินฺทฺริยํ อณฺโณ ปุคฺคโลติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ: หนฺจึ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺจิกฺกฺขจฺปรมฺมฺเจน, อณฺณวาทาวินฺทฺริยญจ
อุปลพฺภติ สจฺจิกฺกฺขจฺปรมฺมฺเจน, เตน วต เหว วตฺตพฺเพ “อณฺณํ อณฺณวาทาวินฺทฺริยํ อณฺโณ
ปุคฺคโล”ติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ “วตฺตพฺเพ โข ‘ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺจิกฺกฺขจฺปรมฺมฺเจน,
อณฺณวาทาวินฺทฺริยญจ อุปลพฺภติ สจฺจิกฺกฺขจฺปรมฺมฺเจน’, โน ๑ วตฺตพฺเพ ‘อณฺณํ อณฺณวาทาวินฺทฺริยํ
อณฺโณ ปุคฺคโล’ติ”, มิจฺฉา.

โน ๑ ปน วตฺตพฺเพ “อณฺณํ อณฺณวาทาวินฺทฺริยํ อณฺโณ ปุคฺคโล”ติ, โน ๑ วต เหว
วตฺตพฺเพ “ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺจิกฺกฺขจฺปรมฺมฺเจน, อณฺณวาทาวินฺทฺริยญจ อุปลพฺภติ
สจฺจิกฺกฺขจฺปรมฺมฺเจนา”ติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ “วตฺตพฺเพ โข ‘ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺจิกฺกฺขจฺปรมฺมฺเจน,
อณฺณวาทาวินฺทฺริยญจ อุปลพฺภติ สจฺจิกฺกฺขจฺปรมฺมฺเจน’, โน ๑ วตฺตพฺเพ ‘อณฺณํ อณฺณวาทาวินฺทฺริยํ
อณฺโณ ปุคฺคโล’ติ”, มิจฺฉา ฯเปฯ

[๒๒] *ปุคฺคโล นฺอุปลพฺภติ สจฺจิกฺกฺขจฺปรมฺมฺเจนาติ? อามนฺตา. วุตฺตํ ภควตา “อตฺถิ
ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏฺิปนฺโน”, รฺูปญจ อุปลพฺภติ สจฺจิกฺกฺขจฺปรมฺมฺเจนาติ? อามนฺตา. อณฺณํ
รฺูปํ อณฺโณ ปุคฺคโลติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ ปฏฺิกมมํ: หนฺจึ วุตฺตํ ภควตา “อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏฺิปนฺโน”, รฺูปญจ
อุปลพฺภติ สจฺจิกฺกฺขจฺปรมฺมฺเจน, เตน วต เหว วตฺตพฺเพ “อณฺณํ รฺูปํ อณฺโณ ปุคฺคโล”ติ. ยํ
ตตฺถ วเทสิ “วตฺตพฺเพ โข ‘วุตฺตํ ภควตา: อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏฺิปนฺโน, รฺูปญจ
อุปลพฺภติ สจฺจิกฺกฺขจฺปรมฺมฺเจน’, โน ๑ วตฺตพฺเพ ‘อณฺณํ รฺูปํ อณฺโณ ปุคฺคโล’ติ”, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตตพเพ “อณฺโณ รูปํ อณฺโณ ปุคฺคโล”ติ, โน จ วต เระ วตตพเพ “วุตฺตํ
ภควตา: อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน”, รูปญจ อุลลพฺภติ สจฺจิกญฺจปรมฺมญฺเฌนาติ. ยํ
ตตถ วเทสิ “วตตพเพ โข ‘วุตฺตํ ภควตา: อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, รูปญจ
อุปลพฺภติ สจฺจิกญฺจปรมฺมญฺเฌน’, โน จ วตตพเพ ‘อณฺโณ รูปํ อณฺโณ ปุคฺคโล’ติ”, มิจฺฉา ฯเปฯ

[๒๓] ปุคฺคโล นฺุปลพฺภติ สจฺจิกญฺจปรมฺมญฺเฌนาติ? อามนฺตา. วุตฺตํ ภควตา “อตฺถิ
ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน”, เวทนา จ อุลลพฺภติ ฯเปฯ สลฺยวา จ อุลลพฺภติ ฯเปฯ สงฺขารว จ
อุปลพฺภนฺติ ฯเปฯ วิญฺญาณญจ อุลลพฺภติ สจฺจิกญฺจปรมฺมญฺเฌนาติ? อามนฺตา. อณฺโณ
วิญฺญาณํ อณฺโณ ปุคฺคโล’ติ? น เหวํ วตตพเพ.

อาชานาหิ ปฏิภมฺม: หลบฺจ วุตฺตํ ภควตา “อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน”,
วิญฺญาณญจ อุลลพฺภติ สจฺจิกญฺจปรมฺมญฺเฌน, เตน วต เระ วตตพเพ “อณฺโณ วิญฺญาณํ
อณฺโณ ปุคฺคโล”ติ. ยํ ตตถ วเทสิ “วตตพเพ โข ‘วุตฺตํ ภควตา: “อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย
ปฏิปนฺโน, วิญฺญาณญจ อุลลพฺภติ สจฺจิกญฺจปรมฺมญฺเฌน”, โน จ วตตพเพ ‘อณฺโณ วิญฺญาณํ
อณฺโณ ปุคฺคโล’ติ”, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตตพเพ “อณฺโณ วิญฺญาณํ อณฺโณ ปุคฺคโล”ติ, โน จ วต เระ วตตพเพ
“วุตฺตํ ภควตา ‘อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน’, วิญฺญาณญจ อุลลพฺภติ
สจฺจิกญฺจปรมฺมญฺเฌนา”ติ. ยํ ตตถ วเทสิ “วตตพเพ โข ‘วุตฺตํ ภควตา อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย
ปฏิปนฺโน, วิญฺญาณญจ อุลลพฺภติ สจฺจิกญฺจปรมฺมญฺเฌน”, โน จ วตตพเพ ‘อณฺโณ วิญฺญาณํ
อณฺโณ ปุคฺคโล’ติ”, มิจฺฉา ฯเปฯ

[๒๔] *ปุคฺคโล นฺุปลพฺภติ สจฺจิกญฺจปรมฺมญฺเฌนาติ? อามนฺตา. วุตฺตํ ภควตา “อตฺถิ
ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน”, จกฺขายตฺนญจ อุลลพฺภติ สจฺจิกญฺจปรมฺมญฺเฌน ฯเปฯ โสตาย
ตฺนญจ อุลลพฺภติ ฯเปฯ ฌมฺมายตฺนญจ อุลลพฺภติ สจฺจิกญฺจปรมฺมญฺเฌน ฯเปฯ

[๒๕] *จกฺขุชาตฺ ๑ อุลลพฺภติ สจฺจิกญฺจปรมฺมญฺเฌน ฯเปฯ กายชาตฺ ๑ อุลลพฺภติ
ฯเปฯ รูปชาตฺ ๑ อุลลพฺภติ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพชาตฺ ๑ อุลลพฺภติ ฯเปฯ จกฺขุวิญฺญาณชาตฺ ๑
อุปลพฺภติ ฯเปฯ มโนวิญฺญาณชาตฺ ๑ อุลลพฺภติ ฯเปฯ ฌมฺมชาตฺ ๑ อุลลพฺภติ
สจฺจิกญฺจปรมฺมญฺเฌน ฯเปฯ

[๒๖] *จกฺขุทริยญจ อุลลพฺภติ สจฺจิกญฺจปรมฺมญฺเฌน ฯเปฯ โสติทริยญจ อุลลพฺภติ
สจฺจิกญฺจปรมฺมญฺเฌน ฯเปฯ อณฺณวตาวิทริยญจ¹ อุลลพฺภติ สจฺจิกญฺจปรมฺมญฺเฌน ฯเปฯ

¹ อ. อณฺณทริยญจ

[๒๙] *รูป อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจน, สญญา จ อุปลพภติ ๕เปฯ สงขารรา จ อุปลพภนติ ๕เปฯ วิญญาณญจ อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจน, อญญํ รูปํ อญญํ วิญญาณนติ? อามนตา. ปุคฺคโล อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจน, รูปญจ อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจนาติ? อามนตา. อญญํ รูปํ อญญโณ ปุคฺคโลติ? น เหวํ วตตพเพ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ: หญจิ รูปํ อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจน, วิญญาณญจ อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจน, อญญํ รูปํ อญญํ วิญญาณํ. ปุคฺคโล อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจน, รูปญจ อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจน. เตน วต เร วตตพเพ “อญญํ รูปํ อญญโณ ปุคฺคโล”ติ. ยํ ตตถ วเทสิ “วตตพเพ โข ‘รูปํ อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจน, วิญญาณญจ อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจน, อญญํ รูปํ อญญํ วิญญาณํ. ปุคฺคโล อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจน, รูปญจ อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจน’, โน จ วตตพเพ ‘อญญํ รูปํ อญญโณ ปุคฺคโล’ติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตตพเพ “อญญํ รูปํ อญญโณ ปุคฺคโล”ติ, โน จ วต เร วตตพเพ “รูปํ อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจน, วิญญาณญจ อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจน, อญญํ รูปํ อญญํ วิญญาณํ. ปุคฺคโล อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจน, รูปญจ อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจนา”ติ. ยํ ตตถ วเทสิ “วตตพเพ โข ‘รูปํ อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจน, วิญญาณญจ อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจน, อญญํ รูปํ อญญํ วิญญาณํ. ปุคฺคโล อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจน, รูปญจ อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจน’, โน จ วตตพเพ ‘อญญํ รูปํ อญญโณ ปุคฺคโล’ติ, มิจฺฉา ๕เปฯ

[๓๐] *เวทนา อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจน, สญญา จ อุปลพภติ ๕เปฯ สงขารรา จ อุปลพภนติ ๕เปฯ วิญญาณญจ อุปลพภติ ๕เปฯ รูปญจ อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจน ๕เปฯ

๗. จตฺตถนยสํสนฺทน

[๔๖] *ปุคฺคโล อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจนาติ? อามนตา. รูปํ ปุคฺคโลติ? น เหวํ วตตพเพ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ: หญจิ ปุคฺคโล อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจน, เตน วต เร วตตพเพ “รูปํ ปุคฺคโล”ติ. ยํ ตตถ วเทสิ “วตตพเพ โข ‘ปุคฺคโล อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจน’, โน จ วตตพเพ ‘รูปํ ปุคฺคโล’ติ”, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตตพเพ “รูปํ ปุคฺคโล”ติ, โน จ วต เร วตตพเพ “ปุคฺคโล อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจนา”ติ. ยํ ตตถ วเทสิ “วตตพเพ โข ‘ปุคฺคโล อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจน’, โน จ วตตพเพ ‘รูปํ ปุคฺคโล’ติ”, มิจฺฉา ๕เปฯ

[๔๗] *ปุคฺคโล อุปลพภติ สจจิกภูจปรมภูเจนาติ? อามนตา. รูปสฺมี ปุคฺคโล ๕เปฯ อญญตฺร รูปา ปุคฺคโล ๕เปฯ ปุคฺคลสฺมี รูปนติ? น เหวํ วตตพเพ.

อาชานาหิ นิคคหฺ: หนฺจึ ปุคฺคโล อูปฺลพฺภติ สจฺจิกฺกฺจฺปรมฺภูเจฺน, เตน วต เระ วตตพฺเพ “ปุคฺคลสฺมี ฐปนฺ”ติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ “วตตพฺเพ โข ‘ปุคฺคโล อูปฺลพฺภติ สจฺจิกฺกฺจฺปรมฺภูเจฺน’, โน จ วตตพฺเพ ‘ปุคฺคลสฺมี ฐปนฺ’ติ”, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตตพฺเพ “ปุคฺคลสฺมี ฐปนฺ”ติ, โน จ วต เระ วตตพฺเพ “ปุคฺคโล อูปฺลพฺภติ สจฺจิกฺกฺจฺปรมฺภูเจฺนา”ติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ “วตตพฺเพ โข ‘ปุคฺคโล อูปฺลพฺภติ สจฺจิกฺกฺจฺปรมฺภูเจฺน’, โน จ วตตพฺเพ ‘ปุคฺคลสฺมี ฐปนฺ’ติ”, มิจฺฉา ฯเปฯ

[๔๘] *ปุคฺคโล อูปฺลพฺภติ สจฺจิกฺกฺจฺปรมฺภูเจฺนาติ? อามนฺตา. เวทนา ปุคฺคโล ฯเปฯ เวทนาย ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตร เวทนาย ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมี เวทนา ฯเปฯ

สญฺญา ปุคฺคโล ฯเปฯ สญฺญาย ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตร สญฺญาย ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมี สญฺญา ฯเปฯ

สงฺขารฯ ปุคฺคโล ฯเปฯ สงฺขารेषุ ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตร สงฺขารेषุ ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมี สงฺขารฯ ฯเปฯ

วิญฺญาณํ ปุคฺคโล ฯเปฯ วิญฺญาณสฺมี ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตร วิญฺญาณา ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมี วิญฺญาณนฺติ? น เหวํ วตตพฺเพ.

อาชานาหิ นิคคหฺ: หนฺจึ ปุคฺคโล อูปฺลพฺภติ สจฺจิกฺกฺจฺปรมฺภูเจฺน, เตน วต เระ วตตพฺเพ “ปุคฺคลสฺมี วิญฺญาณนฺ”ติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ “วตตพฺเพ โข ‘ปุคฺคโล อูปฺลพฺภติ สจฺจิกฺกฺจฺปรมฺภูเจฺน’, โน จ วตตพฺเพ ‘ปุคฺคลสฺมี วิญฺญาณนฺ’ติ”, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตตพฺเพ “ปุคฺคลสฺมี วิญฺญาณนฺ”ติ, โน จ วต เระ วตตพฺเพ “ปุคฺคโล อูปฺลพฺภติ สจฺจิกฺกฺจฺปรมฺภูเจฺนา”ติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ “วตตพฺเพ โข ‘ปุคฺคโล อูปฺลพฺภติ สจฺจิกฺกฺจฺปรมฺภูเจฺน’, โน จ วตตพฺเพ ‘ปุคฺคลสฺมี วิญฺญาณนฺ’ติ”, มิจฺฉา ฯเปฯ

๘. ลกฺขณยฺตุติกา

[๕๓] *ปุคฺคโล อูปฺลพฺภติ สจฺจิกฺกฺจฺปรมฺภูเจฺนาติ? อามนฺตา. ปุคฺคโล สປປຈຍ ฯเปฯ ปุคฺคโล อປປຈຍ ฯเปฯ ปุคฺคโล สงฺขโต ฯเปฯ ปุคฺคโล อสงฺขโต ฯเปฯ ปุคฺคโล สສສโต ฯเปฯ ปุคฺคโล อສສສโต ฯเปฯ ปุคฺคโล สนิมิตโต ฯเปฯ ปุคฺคโล อนิมิตฺโตติ? น เหวํ วตตพฺเพ. (สงฺขิตฺตံ.)

[๕๔] *ปุคฺคโล อูปฺลพฺภติ สจฺจิกฺกฺจฺปรมฺภูเจฺนาติ? อามนฺตา. วุตฺตํ ภควตา “อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏฺิปนฺโน”ติ? อามนฺตา. ปุคฺคโล สປປຈຍ ฯเปฯ ปุคฺคโล อປປຈຍ ฯเปฯ ปุคฺคโล สงฺขโต ฯเปฯ ปุคฺคโล อสงฺขโต ฯเปฯ ปุคฺคโล สສສโต ฯเปฯ ปุคฺคโล อສສສโต ฯเปฯ ปุคฺคโล สนิมิตโต ฯเปฯ ปุคฺคโล อนิมิตฺโตติ? น เหวํ วตตพฺเพ. (สงฺขิตฺตံ.)

ลกฺขณยฺตุติกา.

๙. วจนโสธน

[๕๕] *บุคคลใด อุปลพภติ, อุปลพภติ บุคคลใด? บุคคลใด อุปลพภติ, อุปลพภติ เกหิ จิ บุคคลใด เกหิ จิ น บุคคลใด. บุคคลใด เกหิ จิ อุปลพภติ เกหิ จิ น อุปลพภตตี? น เหวํ วัตตพเพ ฯเปฯ

[๕๖] *บุคคลใด สจจิกญฺโจะ, สจจิกญฺโจะ บุคคลใด? บุคคลใด สจจิกญฺโจะ, สจจิกญฺโจะ เกหิ จิ บุคคลใด เกหิ จิ น บุคคลใด. บุคคลใด เกหิ จิ สจจิกญฺโจะ เกหิ จิ น สจจิกญฺโจะตี? น เหวํ วัตตพเพ ฯเปฯ

[๕๗] *บุคคลใด วิชฺชมานิ, วิชฺชมานิ บุคคลใด? บุคคลใด วิชฺชมานิ, วิชฺชมานิ เกหิ จิ บุคคลใด เกหิ จิ น บุคคลใด. บุคคลใด เกหิ จิ วิชฺชมานิ เกหิ จิ น วิชฺชมานิตี? น เหวํ วัตตพเพ ฯเปฯ

[๕๘] *บุคคลใด สํวิชฺชมานิ, สํวิชฺชมานิ บุคคลใด? บุคคลใด สํวิชฺชมานิ, สํวิชฺชมานิ เกหิ จิ บุคคลใด เกหิ จิ น บุคคลใด. บุคคลใด เกหิ จิ สํวิชฺชมานิ เกหิ จิ น สํวิชฺชมานิตี? น เหวํ วัตตพเพ ฯเปฯ

[๕๙] *บุคคลใด อตฺถิ, อตฺถิ บุคคลใด? บุคคลใด อตฺถิ, อตฺถิ เกหิ จิ บุคคลใด เกหิ จิ น บุคคลใด. บุคคลใด เกหิ จิ อตฺถิ เกหิ จิ น ตฺถิตี? น เหวํ วัตตพเพ ฯเปฯ

[๖๐] *บุคคลใด อตฺถิ, อตฺถิ น สพฺโพ บุคคลใด? อามนฺตา ฯเปฯ บุคคลใด นตฺถิ, นตฺถิ น สพฺโพ บุคคลใด? น เหวํ วัตตพเพ. (สงฺขิตตํ.)

วจนโสธนํ.

๑๐. ปญฺญตฺตานุโยค

[๖๑] *รฐฺปะชาตฺถยา รฐฺปะ บุคคลใด? อามนฺตา. กามชาตฺถยา กามิ บุคคลใด? น เหวํ วัตตพเพ ฯเปฯ

[๖๒] *รฐฺปะชาตฺถยา รฐฺปะโน สตฺตาติ? อามนฺตา. กามชาตฺถยา กามิโน สตฺตาติ? น เหวํ วัตตพเพ ฯเปฯ

[๖๓] *อรฐฺปะชาตฺถยา อรฐฺปะ บุคคลใด? อามนฺตา. กามชาตฺถยา กามิ บุคคลใด? น เหวํ วัตตพเพ ฯเปฯ

[๖๔] *อรฐฺปะชาตฺถยา อรฐฺปะโน สตฺตาติ? อามนฺตา. กามชาตฺถยา กามิโน สตฺตาติ? น เหวํ วัตตพเพ ฯเปฯ

[๖๕] *รฐฺปะชาตฺถยา รฐฺปะ บุคคลใด อรฐฺปะชาตฺถยา อรฐฺปะ บุคคลใด, อตฺถิ จ โภจิ รฐฺปะชาตฺถยา จูโต อรฐฺปะชาตฺถุ อรฐฺปะชาตฺถิตี? อามนฺตา. รฐฺปะ บุคคลใด อรฐฺปะจฺฉินฺโน, อรฐฺปะ บุคคลใด ชาโตติ? น เหวํ วัตตพเพ ฯเปฯ

[๖๖] *รูปธาตุยา รูปิโน สตุตา อรูปธาตุยา อรูปิโน สตุตา, อตฺถิ จ โภจฺจิ รูปธาตุยา จฺตุ อรูปธาตุํ อรูปชฺชตีติ? อามนฺตา. รูปิ สตุโต อรูปจฺฉินฺโน, อรูปิ สตุโต ชาโตติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๗] **“กาโย”ติ วา “สรีรฺนุ”ติ วา, “สรีรฺนุ”ติ วา “กาโย”ติ วา กายํ อปฺปิยํ กิริตฺวา เอเสเส เอกฺกุเจ สเม สมภาเค ตชฺชาเตติ? อามนฺตา. “ปฺคุคฺโล”ติ วา “ชีโว”ติ วา, “ชีโว”ติ วา “ปฺคุคฺโล”ติ วา ปฺคุคฺลํ อปฺปิยํ กิริตฺวา เอเสเส เอกฺกุเจ สเม สมภาเค ตชฺชาเตติ? อามนฺตา. อญฺเอย กายอ อญฺเอย ปฺคุคฺโลติ? อามนฺตา. อญฺเอย ชีโว อญฺเอย สรีรฺนุติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ นิคฺคหฺ: หนฺจฺจि “กาโย”ติ วา “สรีรฺนุ”ติ วา, “สรีรฺนุ”ติ วา “กาโย”ติ วา กายํ อปฺปิยํ กิริตฺวา เอเสเส เอกฺกุเจ สเม สมภาเค ตชฺชาเต, “ปฺคุคฺโล”ติ วา “ชีโว”ติ วา, “ชีโว”ติ วา “ปฺคุคฺโล”ติ วา ปฺคุคฺลํ อปฺปิยํ กิริตฺวา เอเสเส เอกฺกุเจ สเม สมภาเค ตชฺชาเต, อญฺเอย กายอ อญฺเอย ปฺคุคฺโล. เตน วต เหว วตฺตพฺเพ “อญฺเอย ชีโว อญฺเอย สรีรฺนุ”ติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ “วตฺตพฺเพ โข ‘กาโยติ วา สรีรฺนุติ วา, สรีรฺนุติ วา กายอติ วา กายํ อปฺปิยํ กิริตฺวา เอเสเส เอกฺกุเจ สเม สมภาเค ตชฺชาเต. ปฺคุคฺโลติ วา ชีโวติ วา, ชีโวติ วา ปฺคุคฺโลติ วา ปฺคุคฺลํ อปฺปิยํ กิริตฺวา เอเสเส เอกฺกุเจ สเม สมภาเค ตชฺชาเต, อญฺเอย กายอ อญฺเอย ปฺคุคฺโล’, โน จ วตฺตพฺเพ ‘อญฺเอย ชีโว อญฺเอย สรีรฺนุ’ติ”, มิจฺฉา.

โน เหว ปน วตฺตพฺเพ “อญฺเอย ชีโว อญฺเอย สรีรฺนุ”ติ, โน จ วต เหว วตฺตพฺเพ “กาโยติ วา สรีรฺนุติ วา, สรีรฺนุติ วา กายอติ วา กายํ อปฺปิยํ กิริตฺวา เอเสเส เอกฺกุเจ สเม สมภาเค ตชฺชาเต, ปฺคุคฺโลติ วา ชีโวติ วา, ชีโวติ วา ปฺคุคฺโลติ วา ปฺคุคฺลํ อปฺปิยํ กิริตฺวา เอเสเส เอกฺกุเจ สเม สมภาเค ตชฺชาเต, อญฺเอย กายอ อญฺเอย ปฺคุคฺโล”ติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ “วตฺตพฺเพ โข ‘กาโยติ วา สรีรฺนุติ วา, สรีรฺนุติ วา กายอติ วา กายํ อปฺปิยํ กิริตฺวา เอเสเส เอกฺกุเจ สเม สมภาเค ตชฺชาเต, ปฺคุคฺโลติ วา ชีโวติ วา, ชีโวติ วา ปฺคุคฺโลติ วา ปฺคุคฺลํ อปฺปิยํ กิริตฺวา เอเสเส เอกฺกุเจ สเม สมภาเค ตชฺชาเต, อญฺเอย กายอ อญฺเอย ปฺคุคฺโล’, โน จ วตฺตพฺเพ ‘อญฺเอย ชีโว อญฺเอย สรีรฺนุ’ติ”, มิจฺฉา ฯเปฯ

๑๑. คติอนุโยค

[๖๘] *ปฺคุคฺโล สนฺชาวติ อสฺมา โลกา ปรี โลกํ, ปฺรสมฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ? อามนฺตา. โส ปฺคุคฺโล สนฺชาวติ อสฺมา โลกา ปรี โลกํ, ปฺรสมฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๐] *ปฺคุคฺโล สนฺชาวติ อสฺมา โลกา ปรี โลกํ, ปฺรสมฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ? อามนฺตา. อญฺเอย ปฺคุคฺโล สนฺชาวติ อสฺมา โลกา ปรี โลกํ, ปฺรสมฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

๑๒. อุปาทาปญตตานุโยค

[๙๕] *รูป อุปาทาย ปุคฺคฺลสฺส ปญตตตีติ? อามนฺตา. รูปิ อนิจฺจํ สงฺขตํ ปฏฺิจฺจสมุปฺปนฺนํ ขยตมฺมํ วยตมฺมํ วิราตตมฺมํ นิโรตตมฺมํ วิปริณามตมฺมมฺนฺติ? อามนฺตา. ปุคฺคฺโลปิ อนิจฺจํ สงฺขโต ปฏฺิจฺจสมุปฺปนฺโน ขยตมฺโม วยตมฺโม วิราตตมฺโม นิโรตตมฺโม วิปริณามตมฺโมติ? น เหวํ วตตพฺเพ ฯเปฯ

[๙๖] *เวทนี อุปาทาย ฯเปฯ สญฺญํ อุปาทาย ฯเปฯ สงฺขาเร อุปาทาย ฯเปฯ วิญฺญานํ อุปาทาย ปุคฺคฺลสฺส ปญตตตีติ? อามนฺตา. วิญฺญานํ อนิจฺจํ สงฺขตํ ปฏฺิจฺจสมุปฺปนฺนํ ขยตมฺมํ วยตมฺมํ วิราตตมฺมํ นิโรตตมฺมํ วิปริณามตมฺมมฺนฺติ? อามนฺตา. ปุคฺคฺโลปิ อนิจฺจํ สงฺขโต ปฏฺิจฺจสมุปฺปนฺโน ขยตมฺโม วยตมฺโม วิราตตมฺโม นิโรตตมฺโม วิปริณามตมฺโมติ? น เหวํ วตตพฺเพ ฯเปฯ

๑๓. ปุริสการานุโยค

[๑๒๓] *กฺลฺยาณปาปกาณิ กมฺมานิ อุปฺลพฺภตตีติ? อามนฺตา. กฺลฺยาณปาปกาณํ กมฺมานํ กตฺตา กาเรตา อุปฺลพฺภตตีติ? น เหวํ วตตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๒๔] *กฺลฺยาณปาปกาณิ กมฺมานิ อุปฺลพฺภตตีติ กฺลฺยาณปาปกาณํ กมฺมานํ กตฺตา กาเรตา อุปฺลพฺภตตีติ? อามนฺตา. ตสฺส กตฺตา กาเรตา อุปฺลพฺภตตีติ? น เหวํ วตตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๒๕] *ตสฺส กตฺตา กาเรตา อุปฺลพฺภตตีติ? อามนฺตา. ตสฺส ตสฺเสว นตฺถิ ทฺกุขสฺส อนฺตกิริยา, นตฺถิ วมฺภูฏฺปะจฺเจโท, นตฺถิ อนฺอุปาทาปริณิพฺพานนฺติ? น เหวํ วตตพฺเพ ฯเปฯ

๑๔. อภิญฺญานุโยค

[๑๙๓] *น วตตพฺพํ “ปุคฺคฺโล อุปฺลพฺภติ สจฺจิกฺกุจฺปรมฺภูเจนา”ติ? อามนฺตา. นนุ อตฺถิ โภจิ อิทฺธี วิภฺพตตีติ? อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ โภจิ อิทฺธี วิภฺพตฺติ, เตน วต เเร วตตพฺเพ “ปุคฺคฺโล อุปฺลพฺภติ สจฺจิกฺกุจฺปรมฺภูเจนา”ติ.

[๑๙๔] *น วตตพฺพํ “ปุคฺคฺโล อุปฺลพฺภติ สจฺจิกฺกุจฺปรมฺภูเจนา”ติ? อามนฺตา. นนุ อตฺถิ โภจิ ทิพฺพาย สโตธาตฺยา สทฺทํ สฺฐนาติ ฯเปฯ ปฺริจิตฺตํ วิชานาติ ฯเปฯ ปุพฺเพนิวาสํ อนฺุสฺสรติ ฯเปฯ ทิพฺเพน จกฺขฺนา รูปิ ปสฺสติ ฯเปฯ อาสวานํ ขยํ สจฺจิกโรตีติ? อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ โภจิ อาสวานํ ขยํ สจฺจิกโรตี, เตน วต เเร วตตพฺเพ “ปุคฺคฺโล อุปฺลพฺภติ สจฺจิกฺกุจฺปรมฺภูเจนา”ติ.

๑๕- ๑๘. ภาตกาณฺโยคาถิ

[๑๙๗] *น วตตพพํ “ปุคฺคโล อุลลพฺภติ สจฺฉิกงฺกุจฺปรมฺภูเจนา”ติ? อามนฺตา. นนุ มาตา อตฺถีติ? อามนฺตา. หญฺจि มาตา อตฺถิ, เตน วต เร วตตพเพ “ปุคฺคโล อุลลพฺภติ สจฺฉิกงฺกุจฺปรมฺภูเจนา”ติ.

[๑๙๘] *น วตตพพํ “ปุคฺคโล อุลลพฺภติ สจฺฉิกงฺกุจฺปรมฺภูเจนา”ติ? อามนฺตา. นนุ ปิตา อตฺถิ ๗เปย ภาตา อตฺถิ ๗เปย ภาคินี อตฺถิ ๗เปย ๗ตฺตโย อตฺถิ ๗เปย พฺราหฺมเณ อตฺถิ ๗เปย เวสฺโส อตฺถิ ๗เปย สฺสุทฺโท อตฺถิ ๗เปย คหฺภูจฺจि อตฺถิ ๗เปย ปพฺพชฺชิตฺ อตฺถิ ๗เปย เทโว อตฺถิ ๗เปย มนุสฺสฺโส อตฺถีติ? อามนฺตา. หญฺจิ มนุสฺสฺโส อตฺถิ, เตน วต เร วตตพเพ “ปุคฺคโล อุลลพฺภติ สจฺฉิกงฺกุจฺปรมฺภูเจนา”ติ.

[๑๙๙] *มาตา อตฺถีติ กตฺวา เตน จ การเณน ปุคฺคโล อุลลพฺภติ สจฺฉิกงฺกุจฺปรมฺภูเจนาติ? อามนฺตา. อตฺถิ โภจิ น มาตา หุตฺวา มาตา โหตีติ? อามนฺตา. อตฺถิ โภจิ น ปุคฺคโล หุตฺวา ปุคฺคโล โหตีติ? น เหวํ วตตพเพ ๗เปย อตฺถิ โภจิ น ปิตา หุตฺวา ๗เปย น ภาตา หุตฺวา ๗เปย น ภาคินี หุตฺวา ๗เปย น ๗ตฺตโย หุตฺวา ๗เปย น พฺราหฺมเณ หุตฺวา ๗เปย น เวสฺโส หุตฺวา ๗เปย น สฺสุทฺโท หุตฺวา ๗เปย น คหฺภูจฺจิ หุตฺวา ๗เปย น ปพฺพชฺชิตฺ หุตฺวา ๗เปย น เทโว หุตฺวา ๗เปย น มนุสฺสฺโส หุตฺวา มนุสฺสฺโส โหตีติ? อามนฺตา. อตฺถิ โภจิ น ปุคฺคโล หุตฺวา ปุคฺคโล โหตีติ? น เหวํ วตตพเพ ๗เปย

[๒๐๐] *มาตา อตฺถีติ กตฺวา เตน จ การเณน ปุคฺคโล อุลลพฺภติ สจฺฉิกงฺกุจฺปรมฺภูเจนาติ? อามนฺตา. อตฺถิ โภจิ มาตา หุตฺวา น มาตา โหตีติ? อามนฺตา. อตฺถิ โภจิ ปุคฺคโล หุตฺวา น ปุคฺคโล โหตีติ? น เหวํ วตตพเพ ๗เปย

อตฺถิ โภจิ ปิตา หุตฺวา ๗เปย ภาตา หุตฺวา ๗เปย ภาคินี หุตฺวา ๗เปย ๗ตฺตโย หุตฺวา ๗เปย พฺราหฺมเณ หุตฺวา ๗เปย เวสฺโส หุตฺวา ๗เปย สฺสุทฺโท หุตฺวา ๗เปย คหฺภูจฺจิ หุตฺวา ๗เปย ปพฺพชฺชิตฺ หุตฺวา ๗เปย เทโว หุตฺวา ๗เปย มนุสฺสฺโส หุตฺวา น มนุสฺสฺโส โหตีติ? อามนฺตา. อตฺถิ โภจิ ปุคฺคโล หุตฺวา น ปุคฺคโล โหตีติ? น เหวํ วตตพเพ ๗เปย

๑๙. ปฏิวธานุโยค

[๒๐๑] *น วตตพพํ “ปุคฺคโล อุลลพฺภติ สจฺฉิกงฺกุจฺปรมฺภูเจนา”ติ? อามนฺตา. นนุ โสตาปนฺโน อตฺถีติ? อามนฺตา. หญฺจิ โสตาปนฺโน อตฺถิ, เตน วต เร วตตพเพ “ปุคฺคโล อุลลพฺภติ สจฺฉิกงฺกุจฺปรมฺภูเจนา”ติ.

[๒๐๒] *น วตตพพํ “ปุคฺคโล อุลลพฺภติ สจฺฉิกงฺกุจฺปรมฺภูเจนา”ติ? อามนฺตา. นนุ สกทาคามี อตฺถิ ๗เปย อนุคามี อตฺถิ ๗เปย อรหา อตฺถิ ๗เปย อุมฺโตภาควิมฺตฺโต อตฺถิ ๗เปย ปญฺญาวิมฺตฺโต อตฺถิ ๗เปย กายสฺกขิ อตฺถิ ๗เปย ทิฏฺฐิปปตฺโต อตฺถิ ๗เปย สทฺธาวิมฺตฺโต อตฺถิ ๗เปย ญมฺมานุสฺสารี อตฺถิ ๗เปย สทฺธานุสฺสารี อตฺถีติ? อามนฺตา. หญฺจิ สทฺธานุสฺสารี อตฺถิ, เตน วต เร วตตพเพ “ปุคฺคโล อุลลพฺภติ สจฺฉิกงฺกุจฺปรมฺภูเจนา”ติ.

[๒๐๓] *ไสตยาปนุโน อตถิติ กตฺวา เตน จ การณฺน ปุคฺคโล อุลฺลพฺภติ สจฺจิกฺกฺขฺยปรมฺมฺเจนาติ? อามนฺตา. อตฺถิ โภจฺจि น ไสตยาปนุโน หุตฺวา ไสตยาปนุโน โหตีติ? อามนฺตา. อตฺถิ โภจฺจิ น ปุคฺคโล หุตฺวา ปุคฺคโล โหตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๐๔] *อตฺถิ โภจฺจิ น สกทาคามี หุตฺวา ฯเปฯ น อนาคามี หุตฺวา ฯเปฯ น อรหํ หุตฺวา ฯเปฯ น อุมฺมโตภาควิมุตฺโต หุตฺวา ฯเปฯ น ปญฺญาวิมุตฺโต หุตฺวา ฯเปฯ น กายสกฺขิ หุตฺวา ฯเปฯ น ทิฏฺฐิปปตฺโต หุตฺวา ฯเปฯ น สทฺธาวิมุตฺโต หุตฺวา ฯเปฯ น ฌมฺมานุสํวรี หุตฺวา ฯเปฯ น สทฺธานุสํวรี หุตฺวา สทฺธานุสํวรี โหตีติ? อามนฺตา. อตฺถิ โภจฺจิ น ปุคฺคโล หุตฺวา ปุคฺคโล โหตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๐๕] *ไสตยาปนุโน อตถิติ กตฺวา เตน จ การณฺน ปุคฺคโล อุลฺลพฺภติ สจฺจิกฺกฺขฺยปรมฺมฺเจนาติ? อามนฺตา. อตฺถิ โภจฺจิ ไสตยาปนุโน หุตฺวา น ไสตยาปนุโน โหตีติ? อามนฺตา. อตฺถิ โภจฺจิ ปุคฺคโล หุตฺวา น ปุคฺคโล โหตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ โภจฺจิ สกทาคามี หุตฺวา ฯเปฯ อนาคามี หุตฺวา น อนาคามี โหตีติ? อามนฺตา. อตฺถิ โภจฺจิ ปุคฺคโล หุตฺวา น ปุคฺคโล โหตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

๒๐. สงฺฆานุโยค

[๒๐๖] *น วตฺตพฺพิ “ปุคฺคโล อุลฺลพฺภติ สจฺจิกฺกฺขฺยปรมฺมฺเจนา”ติ? อามนฺตา. นนุ จตฺตาริ ปริสยฺคคา อญฺจ ปริสฺปฺคฺคฺลา อตถิติ? อามนฺตา. หญฺจิจิ จตฺตาริ ปริสยฺคคา อญฺจ ปริสฺปฺคฺคฺลา อตฺถิ, เตน เว วตฺตพฺเพ “ปุคฺคโล อุลฺลพฺภติ สจฺจิกฺกฺขฺยปรมฺมฺเจนา”ติ.

[๒๐๗] *จตฺตาริ ปริสยฺคคา อญฺจ ปริสฺปฺคฺคฺลา อตถิติ กตฺวา เตน จ การณฺน ปุคฺคโล อุลฺลพฺภติ สจฺจิกฺกฺขฺยปรมฺมฺเจนาติ? อามนฺตา. จตฺตาริ ปริสยฺคคา อญฺจ ปริสฺปฺคฺคฺลา พุทฺธปาตฺตฺวาวา ปาตฺตฺวาวตีติ? อามนฺตา. ปุคฺคโล พุทฺธปาตฺตฺวาวา ปาตฺตฺวาวตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปุคฺคโล พุทฺธปาตฺตฺวาวา ปาตฺตฺวาวตีติ? อามนฺตา. พุทฺธสฺส ภควโต ปรินิพฺพุเต อุจฺฉินฺโน ปุคฺคโล นตฺถิ ปุคฺคโลตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

๒๑. สจฺจิกฺกฺขฺยสภากานุโยค

[๒๐๘] *ปุคฺคโล อุลฺลพฺภติ สจฺจิกฺกฺขฺยปรมฺมฺเจนาติ? อามนฺตา. ปุคฺคโล สงฺขโตตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปุคฺคโล อสงฺขโตตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปุคฺคโล เนวสงฺขโต นาสงฺขโตตีติ? น เหวํ วตฺตพฺเพ.

[๒๐๙] *ปุคฺคโล เนวสงฺขโต นาสงฺขโตตีติ? อามนฺตา. สงฺขตญฺจ อสงฺขตญฺจ จเปตฺวา อตฺถญฺเยวา ตติยา โภจฺจิตี? น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๑๐] *สงขตญจ อสงขตญจ จเปตฺวา อตฺถญญา ตติยา โภฏีติ? อามนฺตา. นนฺ วุตฺตํ ภควตา “เทฺวมา ภิกฺขเว ชาตฺุโย. กตฺมา เทฺว? สงฺขตา จ ชาตฺุ อสงฺขตา จ ชาตฺุ. อีมา โช ภิกฺขเว เทฺว ชาตฺุโย”ติ. อตฺถเณว สุตฺตนฺโตติ? อามนฺตา. เตนฺ หิ น วตฺตพฺพํ “สงฺขตญจ อสงฺขตญจ จเปตฺวา อตฺถญญา ตติยา โภฏี”ติ.

[๒๑๑] *ปฺุคฺคโล เนวสงฺขโต นาสงฺขโตติ? อามนฺตา. อญฺญํ สงฺขตํ, อญฺญํ อสงฺขตํ, อญฺญโณ ปฺุคฺคโลติ? น เหวํ วตฺตพฺพเพฯเปฯ

[๒๑๒] *ขนฺธา สงฺขตา, นิพฺพานํ อสงฺขตํ, ปฺุคฺคโล เนว สงฺขโต นาสงฺขโตติ? อามนฺตา. อญฺญเณว ขนฺธา, อญฺญํ นิพฺพานํ, อญฺญโณ ปฺุคฺคโลติ? น เหวํ วตฺตพฺพเพฯเปฯ

[๒๑๓] *รूपํ สงฺขตํ, นิพฺพานํ อสงฺขตํ, ปฺุคฺคโล เนวสงฺขโต นาสงฺขโตติ? อามนฺตา. อญฺญํ รุปํ, อญฺญํ นิพฺพานํ, อญฺญโณ ปฺุคฺคโลติ? น เหวํ วตฺตพฺพเพฯเปฯ เวทนาฯเปฯ สญฺญาฯเปฯ สงฺขาราทฯเปฯ วิญฺญาณํ สงฺขตํ, นิพฺพานํ อสงฺขตํ, ปฺุคฺคโล เนวสงฺขโต นา สงฺขโตติ? อามนฺตา. อญฺญํ วิญฺญาณํ, อญฺญํ นิพฺพานํ, อญฺญโณ ปฺุคฺคโลติ? น เหวํ วตฺตพฺพเพฯเปฯ

[๒๑๔] *ปฺุคฺคลสฺส อฺุปปาทโ ปญฺญาติ, วโย ปญฺญาติ, สฺฐิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญาติติ? อามนฺตา. ปฺุคฺคโล สงฺขโตติ? น เหวํ วตฺตพฺพเพฯเปฯ วุตฺตํ ภควตา “ตีณฺิมา นิ ภิกฺขเว สงฺขตสฺส สงฺขตลกฺขณานิ. สงฺขตานํ ภิกฺขเว ฌมฺมานํ อฺุปปาทโ ปญฺญาติ, วโย ปญฺญาติ, จิตานํ อญฺญถตฺตํ ปญฺญาติ”ติ,²¹ ปฺุคฺคลสฺส อฺุปปาทโ ปญฺญาติ, วโย ปญฺญาติ, จิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญาติ, เตนฺ หิ ปฺุคฺคโล สงฺขโตติ.

[๒๑๕] *ปฺุคฺคลสฺส น อฺุปปาทโ ปญฺญาติ, น วโย ปญฺญาติ, น จิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญาติติ? อามนฺตา. ปฺุคฺคโล อสงฺขโตติ? น เหวํ วตฺตพฺพเพฯเปฯ วุตฺตํ ภควตา “ตีณฺิมา นิ ภิกฺขเว อสงฺขตสฺส อสงฺขตลกฺขณานิ. อสงฺขตานํ ภิกฺขเว ฌมฺมานํ น อฺุปปาทโ ปญฺญาติ, น วโย ปญฺญาติ, น จิตานํ อญฺญถตฺตํ ปญฺญาติ”ติ, ปฺุคฺคลสฺส น อฺุปปาทโ ปญฺญาติ, น วโย ปญฺญาติ, น จิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญาติ, เตนฺ หิ ปฺุคฺคโล อสงฺขโตติ.

[๒๑๖] *ปรินิพฺพุโต ปฺุคฺคโล อตฺถตฺถมฺหิ, นตฺถตฺถมฺหีติ, อตฺถตฺถมฺหีติ. ปรินิพฺพุโต ปฺุคฺคโล สสฺสโตติ? น เหวํ วตฺตพฺพเพฯเปฯ นตฺถตฺถมฺหีติ. ปรินิพฺพุโต ปฺุคฺคโล อฺุจฺฉินฺนโนติ? น เหวํ วตฺตพฺพเพฯเปฯ

[๒๑๗] *ปฺุคฺคโล กิ นิสฺสาย ติฏฺฐจตีติ? ภวํ นิสฺสาย ติฏฺฐจตีติ. ภโว อนิจฺโจ สงฺขโต ปฏิจฺจสมฺมุปฺปนฺโน ชยธมฺโม วยธมฺโม วิราคะมฺโม นิโรธธมฺโม วิปริณามธมฺโมติ? อามนฺตา. ปฺุคฺคโลปิ อนิจฺโจ สงฺขโต ปฏิจฺจสมฺมุปฺปนฺโน ชยธมฺโม วยธมฺโม วิราคะมฺโม นิโรธธมฺโม วิปริณามธมฺโมติ? น เหวํ วตฺตพฺพเพฯเปฯ

[๒๑๘] *น วตฺตพฺพํ “ปฺุคฺคโล อฺุปลพฺพติ สจฺจิกฺกุจฺ-ปรมฺมฺเจนา”ติ? อามนฺตา. นนฺ อตฺถิ โภจิ สฺขํ เวทนํ เวทียมาโน “สฺขํ เวทนํ เวทียามิ”ติ ปชานาตีติ? อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ โภจิ สฺขํ เวทนํ เวทียมาโน “สฺขํ เวทนํ เวทียามิ”ติ ปชานาติ, เตนฺ วตฺ เหว วตฺตพฺพเพ “ปฺุคฺคโล อฺุปลพฺพติ สจฺจิกฺกุจฺ-ปรมฺมฺเจนา”ติ.

ยถาปี องคสมภารา	โหติ สทโท “รโถ” อิติ
เอวံ ขนฺตเส สฺนฺเตสฺ	โหติ สตฺโตติ สมฺมตฺติ.
ทฺกฺขเมว हि สมฺโภาติ	ทฺกฺขํ ตฺิฏฺฐติ เวติ จ
นาถฺยตฺร ทฺกฺขา สมฺโภาติ	นาถฺยํ ทฺกฺขา นิรฺุชฺฌตฺตีติ.

อตฺเถว สฺตฺตฺนฺโตติ? อามนฺตา. เตน हि न वत्तप्पํ “ปฺุคฺคโล อฺุปลพฺภาติ สจฺจิกฺกฺขปรมฺภูเจนา”ติ.

[๒๓๔] *ปฺุคฺคโล อฺุปลพฺภาติ สจฺจิกฺกฺขปรมฺภูเจนาติ? อามนฺตา. นนฺุ อายสฺมา อานนฺุโท ภคฺวณฺุติ เอตทวโฉ:- สฺุณฺุโย โลโก สฺุณฺุโย โลโกติ ภนฺุเต วฺุจฺจติ. กิตฺตาวตฺตา นฺุ โข ภนฺุเต “สฺุณฺุโย โลโก”ติ วฺุจฺจตีติ. ยสฺมา โข อานนฺุท สฺุณฺุณฺุ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา, ตสฺมา “สฺุณฺุโย โลโก” วฺุจฺจติ. กิถฺจานนฺุท สฺุณฺุณฺุ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา, จกฺขุํ โข อานนฺุท สฺุณฺุณฺุ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา, ฐปา สฺุณฺุณา ยฺเปยฺ จกฺขุวิถฺยวณฺุ สฺุณฺุณฺุ ยฺเปยฺ จกฺขุ สมฺผลฺโส สฺุณฺุโย ยฺเปยฺ ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผลฺสฺปจฺจยา อฺุปลชฺชติ เวทฺยิตํ สฺุขํ วา ทฺกฺขํ วา อทฺกฺขมฺสฺุขํ วา, ตมฺปิ สฺุณฺุณฺุ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา. โสตํ สฺุณฺุณฺุ ยฺเปยฺ สทฺทา สฺุณฺุณา ยฺเปยฺ ฆานํ สฺุณฺุณฺุ ยฺเปยฺ คนฺุธา สฺุณฺุณา ยฺเปยฺ ชฺิวหา สฺุณฺุณา ยฺเปยฺ รสา สฺุณฺุณา ยฺเปยฺ กาโย สฺุณฺุโย ยฺเปยฺ โผฏฺฐพฺพา สฺุณฺุณา ยฺเปยฺ มโน สฺุณฺุโย ยฺเปยฺ ฐมฺมา สฺุณฺุณา ยฺเปยฺ มโนวิถฺยวณฺุ สฺุณฺุณฺุ ยฺเปยฺ มโนสมฺผลฺโส สฺุณฺุโย ยฺเปยฺ ยมฺปิทํ มโนสมฺผลฺสฺปจฺจยา อฺุปลชฺชติ เวทฺยิตํ สฺุขํ วา ทฺกฺขํ วา อทฺกฺขมฺสฺุขํ วา, ตมฺปิ สฺุณฺุณฺุ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา. ยสฺมา โข อานนฺุท สฺุณฺุณฺุ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา, ตสฺมา “สฺุณฺุโย โลโก”ติ วฺุจฺจตีติ อตฺเถว สฺุตฺตฺนฺโตติ? อามนฺตา. เตน हि न वत्तप्पํ “ปฺุคฺคโล อฺุปลพฺภาติ สจฺจิกฺกฺขปรมฺภูเจนา”ติ.

[๒๓๕] *ปฺุคฺคโล อฺุปลพฺภาติ สจฺจิกฺกฺขปรมฺภูเจนาติ? อามนฺตา. นนฺุ ภคฺวา สจฺจวาทิ กาลวาทิ ภูตวาทิ ตถวาทิ อวิตถวาทิ อนนฺุถวาทิติ? อามนฺตา. วฺุตฺตํ ภคฺวตา “อตฺตนิ วา ภิกฺขเว สติ ‘อตฺตนิเย เม’ติ อสฺสาติ? เอวํ ภนฺุเต. อตฺตนิเย วา ภิกฺขเว สติ ‘อตฺตา เม’ติ อสฺสาติ? เอวํ ภนฺุเต. อตฺตนิ จ ภิกฺขเว อตฺตนิเย จ สจฺจโต เถตโต อนฺุปลพฺภิยามานเ ยมฺิทํ ทิฏฺฐิจฺุจฺจันํ โส โลโก โส อตฺตา โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิจฺจโ ฉฺุโว สสฺสโต อวิปริณามธฺมโม สสฺสตีสมํ ตเถว จสฺสามีติ, นนฺุวายํ ภิกฺขเว เกวโล ปริปฺุโร พาลธฺมโมติ. กิถฺยहि โน สฺิยา ภนฺุเต, เกวโล हि ภนฺุเต ปริปฺุโร พาลธฺมโม”ติ. อตฺเถว สฺุตฺตฺนฺโตติธมฺ อามนฺตา. เตน हि न वत्तप्पํ “ปฺุคฺคโล อฺุปลพฺภาติ สจฺจิกฺกฺขปรมฺภูเจนา”ติ.

[๒๓๖] *ปฺุคฺคโล อฺุปลพฺภาติ สจฺจิกฺกฺขปรมฺภูเจนาติ? อามนฺตา. นนฺุ ภคฺวา สจฺจวาทิ กาลวาทิ ภูตวาทิ ตถวาทิ อวิตถวาทิ อนนฺุถวาทิติ? อามนฺตา. วฺุตฺตํ ภคฺวตา “ตโยเม เสนฺิย สตฺถาโร สฺนฺุโต สํวิชฺชมานา โลกสมฺมึ. กตเม ตโย? อธิ เสนฺิย เอกจฺจ สตฺถา ทิฏฺฐเจ เจว ธฺมเม อตฺตานํ สจฺจโต เถตโต ปณฺุถเปติ อภิสมฺปรายญฺจ อตฺตานํ สจฺจโต เถตโต ปณฺุถเปติ.

อฺิธ ปนฺ เสนฺิย เอกจฺจ สตฺถา ทิฏฺฐเจว हि โข ธฺมเม อตฺตานํ สจฺจโต เถตโต ปณฺุถเปติ, โน จ โข อภิสมฺปรายํ อตฺตานํ สจฺจโต เถตโต ปณฺุถเปติ.

